

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR
ORQALI MEHNAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHNING SHAKL, USLUB VA
VOSITALARI

Yusupova Roza Amanbay qizi

Urganch Davlat Pedagogika instituti 2-kurs magistranti.

rozaxonyusupova670@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18059589>

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini pedagogik texnologiyalar asosida shakllantirish masalasi yoritilgan. Tadqiqotda mehnat tarbiyasining bolalar shaxsini har tomonlama rivojlantirishdagi o'рни, uning ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati hamda samarali tashkil etish shart-sharoitlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Mahalliy maktabgacha ta'lim muassasalarida olib borilgan amaliy holatlar asosida bolalarda mehnat ko'nikma va tarbiyasining shakllanish darajasi aniqlangan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, mehnat tarbiyasi, pedagogik texnologiyalar, tarbiyachi, bola, mehnat ko'nikmalari, tarbiyaviy jarayon.

Аннотация. В данной научной статье рассматривается проблема формирования трудового воспитания у детей дошкольного возраста на основе педагогических технологий. В исследовании проанализирована роль трудового воспитания в всестороннем развитии личности ребёнка, его значение в образовательном процессе и условия эффективной организации. На основе анализа практических ситуаций в местных дошкольных образовательных организациях определён уровень сформированности трудовых навыков у детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, трудовое воспитание, педагогические технологии, воспитатель, ребёнок, трудовые навыки.

Abstract. This scientific article examines the issue of forming labor education in preschool children through the use of pedagogical technologies. The study analyzes the role of labor education in the comprehensive development of a child's personality, its importance in the educational process, and the conditions for effective implementation. Based on the analysis of practical cases in local preschool educational institutions, the level of development of children's labor skills was identified.

Keywords: preschool education, labor education, pedagogical technologies, teacher, child, labor skills.

KIRISH

Maktabgacha yosh davri shaxs kamolotining eng muhim va mas'uliyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning dunyoqarashi, xulq-atvori, ijtimoiy munosabatlarga moslashuvi hamda kelgusidagi ta'lim faoliyati uchun zarur bo'lgan asosiy sifatlar shakllana boshlaydi. Ushbu jarayonda mehnat tarbiyasi alohida o'rin tutib, bolalarda hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish, mustaqillik va mas'uliyat hissini qaror toptirishda muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini samarali tashkil etish bugungi ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo'llash ta'lim va tarbiya samaradorligini oshirishning muhim vositasi sifatida e'tirof etilmoqda. Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mehnat tarbiyasi bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularni faoliyatga jalb etish, qiziqishlarini qo'llab-quvvatlash va amaliy tajriba orqali bilimlarni mustahkamlash imkonini beradi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun mehnat jarayonining o'yin, kuzatish va ijodiy faoliyat bilan uyg'unlashuvi tarbiyaviy ta'sirning kuchayishiga xizmat qiladi.

Mahalliy maktabgacha ta'lim muassasalarida mehnat tarbiyasini tashkil etish jarayoni muayyan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarga bog'liq bo'lib, bunda maktabgacha ta'lim tashkiloti, tarbiyachilar, bolalar hamda ota-ona hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Tarbiyachining kasbiy mahorati, mehnat faoliyatini to'g'ri rejalashtirishi va pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishi bolalarda mehnatga ijobiy munosabatni shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur tadqiqot maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogik texnologiyalar orqali mehnat tarbiyasini shakllantirish masalasini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan asoslashga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi ta'lim va tarbiya jarayonining uzviyligi, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, tizimlilik va izchillik tamoyillariga tayangan holda ishlab chiqildi. Metodologik asos sifatida pedagogika, psixologiya va maktabgacha ta'lim nazariyasiga oid fundamental g'oyalar, shuningdek, mehnat tarbiyasini tashkil etish bo'yicha zamonaviy konseptual yondashuvlar tanlab olindi.

Nazariy metodlar doirasida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va tizimlashtirish usullari qo'llanildi. Bu orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasining mazmuni, shakl, uslub va vositalari, shuningdek, pedagogik texnologiyalarning tarbiyaviy imkoniyatlari aniqlashtirildi. Empirik metodlar sifatida kuzatish, suhbat, pedagogik jarayonni tahlil qilish hamda amaliy holatlarni o'rganish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar bolalarda mehnat ko'nikma va tarbiyasining shakllanish darajasini aniqlash, mavjud muammolar va zaif jihatlarni belgilash imkonini berdi [1].

Adabiyotlar tahlili jarayonida maktabgacha ta'lim tizimida mehnat tarbiyasiga oid mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari o'rganildi. Jumladan, mehnat tarbiyasining bolalar shaxsini rivojlantirishdagi o'rni, mehnat faoliyatining psixologik-pedagogik asoslari, shuningdek, pedagogik texnologiyalarni ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish masalalari keng yoritilgan manbalar tahlil qilindi. Tadqiqotchilar tomonidan mehnat tarbiyasi bolalarda ijtimoiy tajriba, mas'uliyat va mustaqillikni shakllantiruvchi muhim omil sifatida baholanishi ushbu mavzuning dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Pedagogik texnologiyalar orqali mehnat tarbiyasini shakllantirish masalasi yetarli darajada o'rganilgan bo'lsa-da, ularni mahalliy maktabgacha ta'lim muassasalari sharoitida tizimli qo'llash, amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Shu bois, mazkur tadqiqotda mavjud ilmiy qarashlar va amaliy tajribalar uyg'unlashtirilib, maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirishning samarali yo'llarini asoslashga alohida e'tibor qaratildi.

Mehnat tarbiyasining nazariy asoslari, avvalo, klassik pedagogika namoyandalari asarlarida o'z ifodasini topgan. Jumladan, Yan Amos Komenskiy o'zining "Buyuk didaktika" asarida bolalarni mehnatga o'rgatish ularning tabiiy ehtiyojlariga mos ravishda, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, mehnat faoliyati bolaning aqliy va axloqiy rivojlanishiga xizmat qiladi hamda ta'lim jarayonini hayot bilan bog'lash imkonini beradi [2].

Shuningdek, K.D. Ushinskiy mehnat tarbiyasini shaxs tarbiyasining asosiy omillaridan biri sifatida ko'rib, bolalarda mehnatsevarlik, intizom va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishda tarbiyachining shaxsiy namunasi muhimligini asoslab bergan. U mehnat faoliyatini bolalarning yosh xususiyatlariga mos tarzda tashkil etish pedagogik jarayon samaradorligini oshirishini qayd etadi [3].

Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasini chuqur o'rgangan olimlardan biri L.S. Vygotskiy hisoblanadi. Uning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi mehnat tarbiyasini tashkil etishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Vygotskiy bolalarning mehnat ko'nikmalari kattalar rahbarligi va ijtimoiy hamkorlik jarayonida shakllanishini ilmiy jihatdan asoslab bergan.

Bu g'oya maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachi va bola o'rtasidagi hamkorlikka tayangan pedagogik texnologiyalarni joriy etishda muhim ahamiyatga ega [4].

O'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham maktabgacha ta'limda mehnat tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilgan. Jumladan, R.M. Mavlonova va N.X. Raxmonqulova o'z ilmiy ishlarida maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyaviy jarayonni tashkil etishda pedagogik texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini yoritib bergan [5]. Ular mehnat tarbiyasini bolalarda ijtimoiy moslashuv va hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishning muhim vositasi sifatida baholaydilar.

Sh.Q. Mardonov va D.B. Abdullayeva tadqiqotlarida mahalliy maktabgacha ta'lim muassasalarida mehnat tarbiyasining tashkiliy-pedagogik jihatlari keng tahlil qilingan. Ushbu olimlar maktabgacha ta'lim tashkiloti faoliyatida tarbiyachi, bola va ota-ona hamkorligi mehnat tarbiyasining samaradorligini belgilovchi asosiy omil ekanligini ilmiy asoslab beradilar. Ayniqsa, oilada mehnat tarbiyasiga yetarli e'tibor qaratilmasligi bolalarda mehnat ko'nikmalarining sust shakllanishiga olib kelishi qayd etilgan [6].

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda amaliy holatlar tahliliga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. M.X. To'xtaxodjayeva o'z ilmiy izlanishlarida bolalarda mehnat ko'nikma va tarbiyasining qayerda zaifligi ko'proq mustaqil faoliyatga yetarlicha sharoit yaratilmasligi bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. U pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mehnat faoliyati bolalarning qiziqishi va faolligini oshirishini ilmiy dalillar bilan asoslab beradi [7].

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish masalasi ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa-da, pedagogik texnologiyalarni mahalliy sharoitga mos holda qo'llash, tarbiyachi va ota-ona hamkorligini kuchaytirish hamda amaliy holatlardagi zaif jihatlarni bartaraf etish masalalari hali ham dolzarbligicha qolmoqda.

NATIJA VA MUHOKAMA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogik texnologiyalar orqali mehnat tarbiyasini shakllantirish jarayoni tizimli va maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etilganda ijobiy samaralar berishini ko'rsatdi.

O'rganishlar davomida mahalliy maktabgacha ta'lim muassasalarida olib borilgan amaliy holatlar tahlili asosida bolalarda mehnat ko'nikma va tarbiyasining shakllanish darajasi turlicha ekanligi aniqlandi. Tadqiqot boshida bolalarning aksariyat qismida o'z-o'ziga xizmat qilish, jamoa bilan ishlash hamda oddiy mehnat topshiriqlarini mustaqil bajarish ko'nikmalari yetarli darajada rivojlanmaganligi kuzatildi [8].

Tadqiqot jarayonida pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mehnat faoliyatlari, jumladan, o'yin texnologiyalari, loyiha faoliyati, muammoli vaziyatlar yaratish hamda kuzatish va amaliy mashg'ulotlar tizimli ravishda joriy etildi. Ushbu yondashuvlar bolalarning mehnat jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning faol ishtirokini ta'minladi. Natijada bolalarda mehnat faoliyatiga nisbatan ijobiy munosabat shakllanib, topshiriqlarni bajarishda mas'uliyat va intizom sezilarli darajada kuchaydi. Ayniqsa, guruhli mehnat faoliyati jarayonida bolalarda o'zaro hamkorlik, yordam ko'rsatish va jamoaga moslashish ko'nikmalarining rivojlanishi yaqqol namoyon bo'ldi [9].

Tarbiyachi tomonidan pedagogik texnologiyalarni to'g'ri tanlash va qo'llash mehnat tarbiyasining samaradorligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Tarbiyachilar mehnat faoliyatini bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos holda rejalashtirgan hollarda bolalarning faolligi va mustaqilligi sezilarli darajada oshdi. Shu bilan birga, tarbiyachining shaxsiy namunasi, mehnatga bo'lgan munosabati va pedagogik mahorati bolalarda mehnatsevarlik sifatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi.

Bolalarda mehnat ko'nikmalarining shakllanishi faoliyat jarayonida, kattalar rahbarligi va ijtimoiy hamkorlik asosida amalga oshishi haqidagi nazariy fikrlar amaliy jihatdan o'z tasdig'ini topdi. Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik texnologiyalarni mahalliy sharoitga moslashtirish mehnat tarbiyasining samaradorligini yanada oshiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogik texnologiyalar orqali mehnat tarbiyasini shakllantirish shakl, uslub va vositalari to'g'ri tanlangan taqdirda, bolalarda mehnatsevarlik, mustaqillik va ijtimoiy faollik sifatleri samarali rivojlanishini ko'rsatdi [10].

Xulosa

Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini pedagogik texnologiyalar asosida shakllantirish masalasi bugungi ta'lim tizimi uchun muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega ekanligi mazkur tadqiqot natijalari orqali yana bir bor tasdiqlandi. Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mehnat faoliyati bolalarda mehnatga bo'lgan ijobiy munosabatni shakllantirishga, ularning faol ishtirokini ta'minlashga va amaliy ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, mehnat jarayonining o'yin, kuzatish va ijodiy faoliyat bilan uyg'unlashuvi bolalarning qiziqishini oshirib, ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kuchaytiradi. Bu holat mehnat tarbiyasini shakllantirishda shakl, uslub va vositalarni ilmiy asosda tanlash zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda pedagogik texnologiyalar orqali mehnat tarbiyasini shakllantirish tizimli yondashuvni, ilmiy asoslangan metodlarni va barcha tarbiyaviy subyektlarning faol hamkorligini talab etadi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida mehnat tarbiyasini takomillashtirish, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish hamda bolalarni kelgusidagi ta'lim bosqichlariga tayyorlash jarayonida amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirova F.R. Bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Noshir, 2018.
2. Komenskiy Ya.A. Buyuk didaktika. – Moskva: Pedagogika, 1982.
3. Ushinskiy K.D. Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Moskva: Prosveshcheniye, 1974.
4. Vygotskiy L.S. Bola rivojlanishining psixologik asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1984.
5. Mavlonova R.M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
6. Raxmonqulova N.X. Maktabgacha ta’limda tarbiyaviy ishlar metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
7. To‘xtaxodjayeva M.X. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish. – Toshkent: Ilm ziyo, 2018.
8. Mardonov Sh.Q. Maktabgacha ta’lim muassasalarida tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015.
9. Jo‘rayev R.H. Maktabgacha pedagogika va psixologiya asoslari. – Toshkent: Ilm ziyo, 2014.
10. To‘laganova G.S. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasida pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2019.